Estd. 1969

BHAWABHUTI MAHAVIDYALAYA

(Arts, Commerce, Science & P.G. in Arts & Science Faculty)
AMGAON- 441902, Distt: Gondia (M.S.)
Ph.: (Off.-225222, Fax-07189-225060, Resi-225253)

Dr.P.K.RAHANGDALE
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

EMAIL ID: bhawabhuti@rediffmail.com NAAC Reaccredited At Grade "A" (CGPA 3.11)

Ref. No./BMV/Amg./F./ 1207/25 Date 12/02/25

Books and chapters in edited volumes for the Session 2023-24.

Sr. No.	Name of the teacher	Title of the book/ chapters published	Year of publication	ISBN/ISSN number of the proceeding	Affiliating Institute at the time of publication	Name of the publisher
1	Dr. M. G. Awaley	Botany B.Sc. Sem-VI	Jul-23	ISBN:978-93-5693-394-1	R.T.M Nagpur University	Himalaya Publishing House
2	Dr. M. N. Deshpande	Sar Sahitya Kendra	Aug-23	ISBN:978-93-94477-38-4	R.T.M Nagpur University	Labhansh Pustkalaya
3	Dr. P. M. Lonare	Mahatma Gandhi Vekti and Vichar	Sep-23	-	R.T.M Nagpur University	Bagde Pustkalaya

Principal

Principal
Bhawabhuti Mahavidyalaya
Amgaon, Dist.Gondia
Maharashtra- 441902

Scanned with OKEN Scanner

3.2.2 Books and Chapter - 2023-24

Dr. M. G. Awaley, Department of Botany

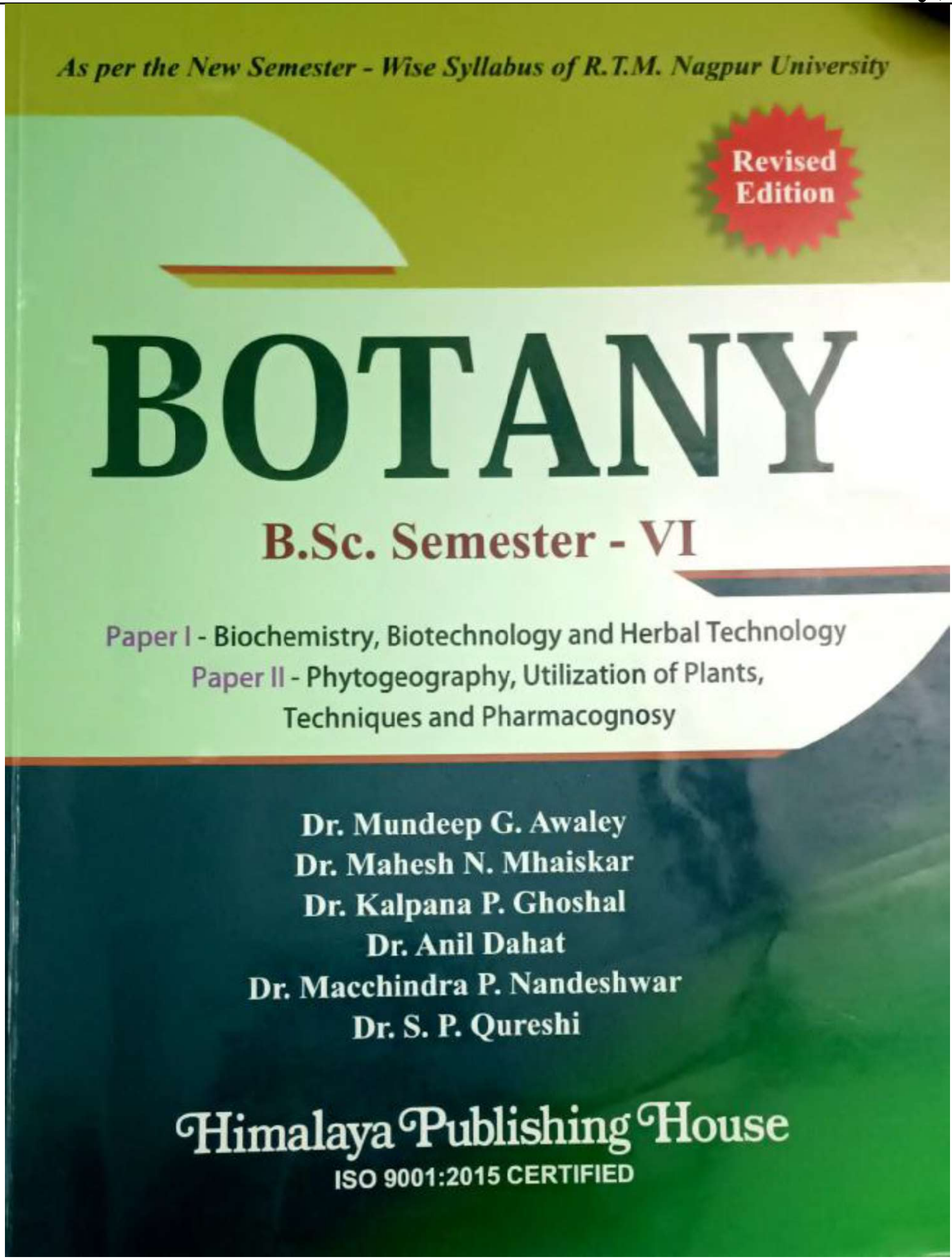

© Author

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording and/or otherwise without the prior written permission of the publisher.

First Edition	: 2016
Edition	: 2017, 2018
Revised Edition	: 2019
Edition	: 2021, 2022
Revised Edition as per new syllabus	: 2023

Published by	:	Mrs. Meena Pandey for **Himalaya Publishing House Pvt. Ltd.**, "Ramdoot", Dr. Bhalerao Marg, Girgaon, Mumbai - 400 004. **Phone:** 022-23860170, 23863863; **Fax:** 022-23877178 **E-mail:** himpub@bharatmail.co.in; **Website:** www.himpub.com
Branch Offices	:	
New Delhi	:	"Pooja Apartments", 4-B, Murari Lal Street, Ansari Road, Darya Ganj, New Delhi - 110 002. **Phone:** 011-23270392, 23278631; Fax: 011-23256286
Nagpur	:	Kundanlal Chandak Industrial Estate, Ghat Road, Nagpur - 440 018. **Phone:** 0712-2721215, 2721216
Bengaluru	:	Plot No. 91-33, 2nd Main Road, Seshadripuram, Behind Nataraja Theatre, Bengaluru - 560 020. **Phone:** 080-41138821; Mobile: 09379847017, 09379847005
Hyderabad	:	No. 3-4-184, Lingampally, Besides Raghavendra Swamy Matham, Kachiguda, Hyderabad - 500 027. **Phone:** 040-27560041, 27550139
Chennai	:	New No. 48/2, Old No. 28/2, Ground Floor, Sarangapani Street, T. Nagar, Chennai - 600 017. **Mobile:** 09380460419
Pune	:	"Laksha" Apartment, First Floor, No. 527, Mehunpura, Shaniwarpeth (Near Prabhat Theatre), Pune – 411 030. **Phone:** 020-24496323, 24496333; Mobile: 09370579333
Ahmedabad	:	114, "SHAIL", 1st Floor, Opp. Madhu Sudan House, C.G. Road, Navrang Pura, Ahmedabad - 380 009. **Phone:** 079-26560126; Mobile: 09377088847
Cuttack	:	Plot No. 5F-755/4, Sector-9, CDA Market Nagar, Cuttack - 753 014, Odisha. **Mobile:** 09338746007
Kolkata	:	108/4, Beliaghata Main Road, Near ID Hospital, Opp. SBI Bank, Kolkata - 700 010. **Phone:** 033-32449649; Mobile: 07439040301
DTP by	:	HPH, Nagpur **(Prasad)**
Printed at	:	Geetanjali Press Pvt. Ltd., Nagpur, on behalf of HPH.

प्रकाशक :
- संजय ठाकरे
सर साहित्य केंद्र
गणराज अपार्टमेंट, राजापेठ बस स्टॉप,
हुडकेश्वर रोड, नागपूर - ३४
मो. ९५१८७७७९४४, ९८६०२२२९४१

- सर्वांगीण विकास (Holistic Development)
- प्रकाशन क्रमांक : २२९
- ISBN - 978-93-94477-38-4
- प्रथम आवृत्ती : २०२३ August
- © प्रकाशक
- टाईप सेटींग:
"प्रसाद क्रिएशन" नागपूर
- रु : 250 /-
- Publishers:
Labhansh Pustkalaya
Ganraj Appartment,
Rajapeth Bus Stop,
Hudkeshwar Road, Nagpur-34
Mo. 9860222941, 9518777944

मनोगत ....

प्रिय विद्यार्थी आणि मित्रानो, बी.कॉम २ सेमिस्टर राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज, नागपूर विद्यापीठ अभ्यासक्रम नुसार **'सर्वांगीण विकास'** पुस्तक प्रकाशित करताना आम्हाला अत्यन्त आनंद होत आहे.

सर्वांगीण विकास पुस्तक हे विद्यापीठ अभ्यासक्रम नुसार तयार करण्यात आले असून हे पुस्तक अतिशय सोप्या भाष्यात लिहिण्यात आले आहे. हे पुस्तक तुमच्या साठी फार उपयोगी ठरेल या उद्देशाने हे पुस्तक तयार करण्यात आले आहे.संपूर्ण अभ्यासक्रम हे संक्षिप्तरूपाने घेण्याचे प्रयत्न केले आहे. या पुस्तकाचे लिहिण्याचा दृष्टिकोन केवळ विद्यार्थ्यांला परीक्षेसाठी तयार करणे हा नाही तर त्यांना त्यांच्या ज्ञानात भर घालण्यासाठी प्रोत्साहन देणे देखील आहे.

हे पुस्तक विद्यार्थी आणि शिक्षक दोन्ही करिता उपयोगी पडणार आहे. आम्हाला पुस्तक लिहिण्याची संधी दिल्या बद्दल श्री.संजय ठाकरे, 'सर साहित्य केंद्र पब्लिकेशन' चे आभार व्यक्त करते आणि सुधारणेसाठी आपण सुचविलेल्या सूचनांचे आदर केले जाईल.

नागपूर

लेखक
डॉ. मृणाली नी. देशपांडे
डॉ. अश्विनी सु. पोटफोडे

Dr. P. M. Lonare, Department of Economics

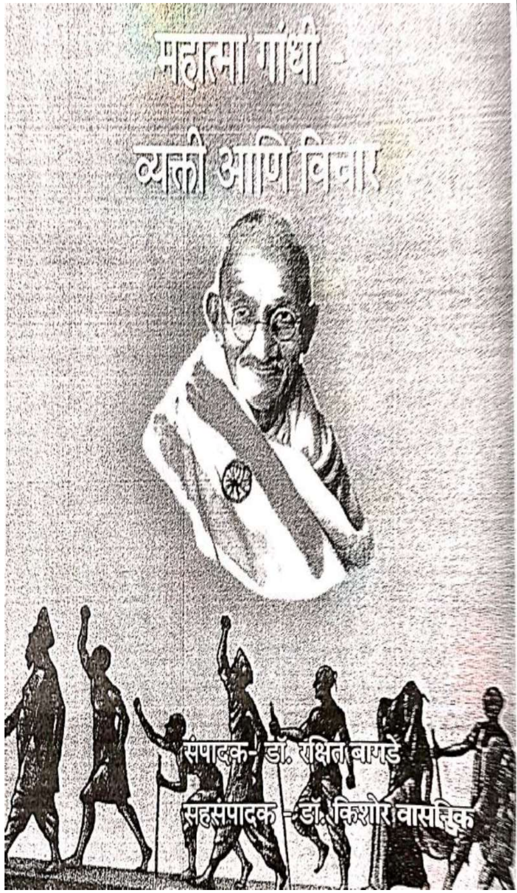

अनुक्रमणिका

अनु. क्र.	लेखक आणि लेख	पान क्र.
1	महात्मा गांधी यांचे आर्थिक विचार - प्रा. डॉ. टी. एम. गुरनुले, श्री रेणुकादेवी कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, माहूर, जि. नांदेड.	5-11
2	महात्मा गांधी आणी ग्रामीण विकास - प्रविणकुमार मधुसूदन लोणारे, सहाय्यक प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग भवभूती महाविद्यालय, आमगांव जि.गोंदिया	12-19
3	महात्मा गांधीजीचे आर्थिक विचार - डॉ.विठ्ठल शंकरराव फुलारी,अर्थशास्त्र विभागप्रमुख श्री मुक्तानंद महाविद्यालय, गंगापूर ,जि.औरंगाबाद	20-27
4	महात्मा गांधीजींचे सामाजिक विचार व कार्य - प्रा. डॉ. भिमराव पुंडगे, समाजशास्त्र विभाग प्रमुख मॉडेल कॉलेज घनसावंगी जिल्हा- जालना	28-31
5	गाँधीजी के राजनीतिक विचार तथा राजनीतिक क्षेत्र में योगदान - प्रां. अल्पना वैद्य, सहायक प्राध्यापिका राजनीतिशास्त्र विभाग, हिस्लाप कॉलेज, नागपूर	32-36
6	Gandhi: A Rational Economist - Dr. Dipak C. Chaudhari, Abhianv College of Arts, Commerce and College, Bhayander, Mumbai	37-40
7	महात्मा गांधी यांचे राजकीय विचार – जितेंद्र छोटेलाल दरवडे, संशोधक विद्यार्थी एस.एन.मोर कॉलेज, तुमसर	41-46
8	भारतातील उद्योग, श्रमिक व शेतकऱ्यांच्या व्यवस्थापन विषयक महात्मा गांधीजींचे विचार प्रा. डॉ . साहेबराव दौलत निकम, सहयोगी प्राध्यापक बिटको महाविद्यालय,नाशिकरोड, नाशिक.	47-55
9	महात्मा गांधी यांची पत्रकारिता आणि भारतीय राष्ट्रीय विकास – प्रा. डॉ. कृष्णा शंकर शहाणे, प्राध्यापक तथा अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, आर.एन.सी.कला, जे.डी.बी.वाणिज्य, एन.एस.सी.विज्ञान महाविद्यालय, नाशिक रोड, नाशिक	56-59

महात्मा गांधी आणी ग्रामीण विकास

प्रविणकुमार मधुसूदन लोणारे
सहाय्यक प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग
भवभूती महाविद्यालय, आमगांव जि.गोंदिया

गोषवारा (Abstract) :-

महात्मा गांधी हे आधुनिक भारताच्या इतिहासातील युगप्रर्वतक असे नेते होत.भारताला स्वातंत्र्यता मिळवून देण्यात त्यांचा सिंहाचा वाटा आहे. ते राजकारणी सोबत घोर विचारवंत होते.त्यांनी राजकीय,सामाजिक, आर्थिक,धार्मिक,व आध्यात्मिक,शैक्षणिक विषयावर जी मते मांडली ती एक विचारसरणी बनून आजही चिंतनीय,मननीय व अनुकरणीय मानली जातात. महात्मा गांधीनी ग्रामीण विकासाच्या दृष्टीने भरीव असे कार्य केले. 1920 नंतर स्वातंत्र्याची धुरा सांभाळल्यानंतर देशाच्या ग्रामीण जीवनाची ओळख झाली. देशात दारिद्र, उपासमारी,असपृश्यता अशा अनेक समस्या मोठ्या प्रमाणावर होत्या.ग्रामीण विकासासाठी व स्वावलंबनासाठी चरखा हे उपयुक्त साधन मानले हेच साधन हाती घेऊन ग्राम विकासातून चळवळ उभारली खादी ग्राम उद्योगाच्या रचनात्मक कार्याच्या आधारे ग्रामविकास होऊ शकतो.असे त्यांचे मत होते. भारत हा खेडयांचा देश आहे. भारतातील जवळपास 70% टक्के लोकसंख्या ग्रामीण भागात राहते.प्राचिन काळी भारतातील खेडी स्वयंपुर्ण आणी आत्मनिर्भर होती.औद्योगीक क्रांतीनंतर ग्रामीण भागात अनेक समस्या उद्‌भवू लागल्या आज खेडी स्वयंपुर्ण राहिलेली नाही.शेतीची उत्पादकता व विकास,उद्योगाचा विकास खुंटलेला आहे याकारणाने गावात दारिद्रता,बेकारी,स्वच्छता,पाणी,शिक्षण,आरोग्य यासारख्या सामाजिक समस्या निर्माण झाल्यामुळे खेडे ओस पडू लागलेली आहे. ग्रामीण भागातील समस्या सोडविण्यासाठी देशाचा विकास करण्यासाठी ग्रामीण भागाचा विकास करणे आवश्यक आहे याकरिता महात्मा गांधी यांनी ग्रामीण विकासाच्या संदर्भात सांगीतलेले विचार अत्यंत महत्त्वपुर्ण आहेत.

मुख्य शब्द :- ग्रामीण विकासाची संकल्पना, ग्रामीण विकासातील अडचणी, महात्मा गांधीचे ग्रामीण विकासाशी संबंधीत विचार

संशोधनाचा उद्देश :- प्रस्तूत शोध निबंधात महात्मा गांधीचे ग्रामीण विकासाच्या बाबद असलेले विचार लक्षात घेणे ग्रामीण क्षेत्रातील विविध प्रश्न सोडविण्यास त्यांचे विचार महत्वाचे ठरणार काय? याबाबद अध्ययन

(Dr. P. K. Rahangdale)
Principal
Bhawabhuti Mahavidyalaya
Amgaon, Dist.Gondia
Maharashtra- 441902